

σiasis τῶν νέων ἀπόψεων ἐπὶ ὅλης σχεδὸν τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔργα συντελεσθείσης διεθνῶς ἐργασίας εἰς τὴν ἔρευαν ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ μεταγενεστέρου Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ πρώτου Χριστιανισμοῦ ἐκ μέρους ἐνὸς ἴαν πειραμένου καὶ σοφοῦ εἰδικοῦ, οἷος ὁ κ. Bauer, ἐξυπηρετεῖ τὰ μέγιστα τοὺς φιλόλογους καὶ θεολόγους.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΤΖΟΣ

* *

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, Διονυσίου Σολωμοῦ Ἄπαντα, Ἀθῆναι 1970.

Ὑπὸ τὸν τίτλον αὐτὸν ὁ γνωστὸς φιλόλογος Γ. Παπανικολάου ἐξέδωκε τόμον 788 σελίδων ὄου σχήματος περιέχοντα τὸ ἑλληνόγλωσσον ἔργον τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ποιητοῦ μετὰ ποικίλων στοιχείων, ἀναφερομένων εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν καθόλου πνευματικὴν ἀλλὰ καὶ ἐθνικὴν δραστηριότητα τοῦ Δ. Σολωμοῦ.

Εἶναι ἀληθές ὅτι μὲ κάποιαν δυσπιστίαν δεχόμεθα μίαν ὀγκώδη ἔκδοσιν τοῦ σολωμικοῦ ἔργου.

Ὁ γνωρίζων τὴν περιπέτειαν εἰς τὴν ὁποίαν ἐνεπλάκησαν ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ ὁ καθηγητὴς Τωμαδάκης, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ σολωμικοῦ ἔργου, μετὰ σκεπτικισμοῦ ἀτενίζει κάθε νέαν ἐκδοτικὴν προσπάθειαν.

Εἶναι ἀρκετὸν ὄχι νὰ μελετήσῃ κανεὶς, ἀλλὰ ἀπλῶς νὰ φυλλομετρήσῃ τὰ περὶ τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ ἔργου του λεχθέντα ὑπὸ τῶν ποιητῶν Παλαμᾶ καὶ Βάρναλη, ὡς καὶ τὰ σχετικὰ δημοσιεύματα τῶν πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν Γιάννη Ἀποστολάκη, Ν. Τωμαδάκη, Λ. Πολίτη καὶ Ἰ. Συκουτρῆ, διὰ νὰ ἀντιληφθῇ ποῖον ἄθλον ἀναλαμβάνει ὁ ἐπιχειρῶν νέαν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου τοῦ Σολωμοῦ. Προχωρῶν εἰς τὴν διερεύνησιν τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας συντόμως θὰ ἀντιληφθῇ ἐκ τῶν σχετικῶν μελετημάτων τῶν Μιχαλοπούλου, Καιροφύλα, Σπαταλαῖ καὶ τινων ἄλλων ὅτι ἡ περὶ τὸ σολωμικὸν ἔργον ἐνασχόλησις δύναται νὰ ὀδηγήσῃ ἀν ὄχι «εἰς κατάστασιν αὐτοχειρίας» ὡς εἰς ἀνάλογον περίπτωσιν, κατὰ τὸν καθηγητὴν Τωμαδάκην¹, συνέβῃ εἰς τὸν Ἰ. Συκουτρῆν, πάντως εἰς πικρίας ὀδυνηράς.

Ταῦτα πάντα ἀναλογιζόμενοι ὁμολογοῦμεν ὅτι μετὰ σχετικῶν ἐπιφυλάξεων ὑπεδέχθημεν τὸ ἔργον τοῦ Παπανικολάου παρὰ τὴν ἀπερίοριστον ἐμπιστοσύνην μας εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐγκράτειαν τοῦ ἀρίστου ὄντως φιλόλογου.

Τὰς ἐπιφυλάξεις τὰς προκαλουμένας ἐκ τῶν τοιούτων ἐκδόσεων φαίνεται ὅτι κάλλιον παντὸς ἄλλου γνωρίζει αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς τοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν πονήματος.

Εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων σελίδων καθορίζων τοὺς στόχους τῆς ἐργασίας

1) Ν. Τωμαδάκη, Δ. Σολωμὸς (ἔκδοσις Ζαχαροπούλου σ. ρογ').

του διασκεδάζει τούς φόβους τοῦ ἀναγνώστου, πρὸς τὸν ὅποιον οἶονεὶ ἐξομολογούμενος ἀνακοινοῖ : «αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην ἀπὸ βαθύτατη ψυχικὴ παρόρμησι, νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν ἐκδοσι τοῦ σολωμικοῦ ἔργου»¹ καὶ κατωτέρω προσθέτει : «Ἡ δική μου ἐκδοσις εἶναι χρηστικὴ, ὅπως ἄλλοτε ἤθελε ἡ Ἀκαδημία, χωρὶς νὰ ἔχη τίποτε τὸ ἀσύδοτο ἢ τὸ ἀνεύθυνο, ἐποπτικὴ καὶ ἔχει σκοπὸ διδακτικόν»².

Διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν περικλείει τὸ ἔργον τοῦ Σολωμοῦ, ὁ Παπανικολάου δὲν ἤτο ἀπλῶς κατάλληλος. Ἐμπειρότατος διδακτικὸς, χρησιμοποιοῦν ἐπὶ δεκαετηρίδας τὰ σολωμικὰ κείμενα ὡς μορφωτικὰ ἀγαθὰ πρὸς φρονηματοισμὸν τῶν μαθητῶν, διέθεσε τὴν πλουσιωτάτην διδακτικὴν του πεῖραν, διὰ νὰ καταστήσῃ εἰς πάντας προσιτὰς τὰς ἀξίας τοῦ σολωμικοῦ ἔργου.

Παρὰ τὸ ἀχανὲς τῆς σολωμικῆς βιβλιογραφίας ὁ Παπανικολάου ἐπελήφθη τοῦ ἔργου του, ἀφοῦ ἐξησφάλισε γνώσιν τοῦ ἐγνωσμένου, ἀριστοτέχνης δὲ ἀναδεικνύεται εἰς τὸν κατὰ τοῦ περιττοῦ ἀγῶνα του. Γνωρίζων καλῶς τὴν σχέσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ καθόλου δημιουργήματος πρὸς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον τοῦ δημιουργοῦ καὶ πρὸς τὰ ἱστορικὰ δεδομένα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἐτέλει τὸ περιβάλλον, ἄρχεται τοῦ ἔργου του δι' ἐμπεριστατωμένης ἀπεικόνισεως ὄχι μόνον τοῦ κοινωνικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ γαιοφυσικοῦ περιβάλλοντος, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὁποίου ἐδημιουργήθη τὸ σολωμικὸν ἔργον.

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου, μέχρι τῆς σελίδος 263, ἀναφέρεται εἰς τὴν καταγωγὴν καὶ τὸν βίον τοῦ Σολωμοῦ, μὲ θαυμασίαν δὲ ἀκριβολογίαν ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τῆς οἰκογενειακῆς καὶ ἀτομικῆς ζωῆς τοῦ Ποιητοῦ καὶ παρέχονται στοιχεῖα πολὺ χρήσιμα διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ἔργου του.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν διαθήκην τοῦ Ν. Σολωμοῦ καὶ τὴν γνωστὴν οἰκογενειακὴν δίκην ὁ συγγραφεὺς ἀπαλλασσόμενος τῶν προλήψεων καὶ μὲ συναίσθησιν εὐθύνης ἐπιχειρεῖ τὴν μᾶλλον ἀντικειμενικὴν ἀπεικόνισιν τῶν πραγμάτων καὶ κατατοπίζει τὸν ἀναγνώστην ἐπὶ τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος, τὸ ὅποιον τὸσάυτην ἤσκησεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ποιητοῦ.

Ἐξετάζων τὸ θέμα τῶν ἐκδόσεων τοῦ σολωμικοῦ ἔργου ὁ συγγραφεὺς μὲ ἀκριβοδικαίαν κρίσιν ἀξιολογεῖ τὴν προσφορὰν ἐκάστου τῶν ἐπιληφθέντων τοῦ ἐπιμόχθου ἔργου τῆς ἐκδόσεως τῶν ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ, ἐξαιρεῖ δὲ κατὰ τὸν μᾶλλον προσήκοντα τρόπον τὴν σημασίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Πολυλά.

Μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον παρακολουθεῖ ὁ ἀναγνώστης τὰς σελίδας 187 κέξ. τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸ πρόβλημα τῶν χειρογράφων τοῦ Ποιητοῦ. Διὰ βραχυτάτων ὁ συγγραφεὺς παρέχει ζωηρὰν εἰκόνα τῶν περιπετειῶν τοῦ σολωμικοῦ ἔργου. Ἐξετάζει ἀκολούθως τὰ τῆς δημοσίας ζωῆς τοῦ Ποιητοῦ παρακολουθῶν τὸ θέμα τῶν σχέσεων τοῦ Ποιητοῦ πρὸς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν καὶ τὸν Τεκτονισμὸν. Χειριζόμενος ἀριστοτεχνικῶς τὰς σχετικὰς πηγὰς προβαίνει εἰς τὴν διατύπωσιν ἀβιάστων συμπερασμάτων.

Ἄπὸ τῆς σ. 263 ἀρχίζει τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ ἔργου, ἐνθα τὸ ἑλληνό-

1) σ. 7.

2) σ. 9.

γλωσσον ἔργον τοῦ Ποιητοῦ. Χρηστικὸς εἶναι ὁ χαρακτήρ τῆς ἐκδόσεως, τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον πληρέστατα ἱκανοποιεῖ ἡ κατάταξις τοῦ ἔργου καὶ ἡ ὅλη οἰκονομία τῆς ὕλης, ἀλλὰ καὶ δι' εὐστοχωτάτων παρατηρήσεων ὁ συγγραφεὺς προάγει τὸ θέμα τῆς ὀριστικῆς ἐκδόσεως τοῦ σολωμικοῦ ἔργου.

Εἰς τὸ θέμα τῆς ἐκδόσεως διὰ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ διὰ τῶν ἐπιτυχεστάτων παρατηρήσεων ὁ συγγραφεὺς ἐμφανίζει ἓνα ἄρτιον σύνολον. Ἄριστοτέχνης ἀληθῶς ἀναδεικνύεται ὁ Παπανικολάου ἐν τῇ προσπαθείᾳ του νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ κειμένου. Μόνον διδακτικὸς τῆς πείρας τοῦ Παπανικολάου θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο.

Πᾶν ὅ,τι σχετίζεται πρὸς τὸ δημοσιεύμενον ποίημα καὶ δύναται νὰ βοηθήσῃ τὴν κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ἔργου παρατίθεται μὲ ἀκρίβειαν καὶ σαφήνειαν. Αἱ παρατιθέμεναι ἐκάστοτε ἀπόψεις τῶν ἐρευνητῶν τοῦ σολωμικοῦ ἔργου καὶ αἱ λίαν ἐνδιαφέρουσαι παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως προσφέρουν σημαντικὴν ὑπηρεσίαν ὄχι μόνον εἰς τὴν διδακτικὴν διαδικασίαν, ἀλλὰ γενικώτερον θὰ βοηθήσουν τοὺς ἀγαπῶντας τὴν σολωμικὴν ποίησιν νὰ εὐρεθοῦν ἐγγύτερον πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς προσφορᾶς τοῦ Σολωμοῦ.

Ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς θεωρούμενον τὸ ἔργον τοῦ Παπανικολάου ἐξέρχεται τῶν ὀρίων μᾶς συνήθους ἐπανεκδόσεως τῶν ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ καὶ λαμβάνει θέσιν ὁδηγοῦ καὶ ἐρμηνευτοῦ τῆς σολωμικῆς ποιήσεως, τὴν ὁποίαν καθιστᾷ κτῆμα τῶν πολλῶν. Τοιοῦτοτρόπως προσφέρει πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἐθνικὸν φρονηματισμὸν τῶν εἰς τὰ σχολεῖα ἀνηλίκων καὶ πέραν αὐτοῦ προορίζεται ἀναμφιβόλως νὰ φέρῃ εἰς ἐπαφὴν τὸ εὐρύτερον κοινὸν πρὸς τὸ τελειότερον δημιούργημα τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου.

Συνοψίζον πᾶν ὅ,τι ὑγιὲς καὶ ὀρθὸν ἐλέχθη δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὴν συμπερίληψιν τῶν περὶ τοῦ σολωμικοῦ ἔργου λεχθέντων οὐδὲ πανδέκτην, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ πρῶτος κριτῆς τοῦ ἔργου Α. Μπεκιάρης.

Μὲ τὸν Παπανικολάου θὰ διαφωνήσωμε σὲ ὠρισμένα σημεῖα ἀναφερόμενα εἰς τὴν γλωσσικὴν προπαίδευσιν τοῦ Σολωμοῦ.

Καθὼς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἐργασίαν του ὁ Παπανικολάου καλῶς ἔχει ἀντιληφθῆ ὅτι ὁ Σολωμὸς δὲν ἐγνώριζε τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν τῆς Ἑλληνικῆς. Ἐν σελίδι 100 γράφει : «Ἄν ἐφοίτησε ὁ Σολωμὸς, ποῦ ἦταν καὶ ἰδιοφυῖα, ἔπρεπε νὰ εἶχε ἐμπεδωθῆ κάπως ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία. Ἄλλὰ δὲν ἐφοίτησε. Καὶ ὅταν ξαναγύρισε στὴ Ζάκυνθο, μορφωμένος πιά καὶ ὄρμος ἄντρας, καὶ θέλησε νὰ μάθῃ τὰ ἑλληνικά, ἀπασχολεῖται μόνον μὲ τὸ γλωσσικὸ ὕλικὸ καὶ ὄχι μὲ τὴ γλωσσικὴ ἀμφίεσι» καὶ ἐν σελίδι 781 διατυπώνει τὸ ὀρθότατον πόρισμα : «Δὲν εἶχε, λοιπὸν, καμμιά γλωσσικὴ προπαίδευσιν καὶ καμμιά ἐξοικείωσι μὲ τὴ γραφομένη ἑλληνικὴ, σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας». Παρὰ ταῦτα ἐν σελίδι 99 παρατηροῦμεν :

«Ὁ Πολυλᾶς, ὅμως, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὰ Αὐτόγραφα τοῦ Σολωμοῦ, λέει, ὅτι ὁ Σολωμὸς—ἦταν σχεδὸν ἀμαθὴς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ ξένος εἰς τὴ σχολαστικὴ παράδοσιν τῆς γραπτῆς γλώσσας καὶ ξένος ἔπρεπε νὰ μείνῃ πάντοτε—. Ἡ Dora d' Istria (Ἑλένη Κολτσῶφ Μασάλσκι, τὸ γένος Γκίκα, 1828

—1868), περιώνυμη συγγραφέας, και ὁ Σπαταλάς παραδέχονται τὴν ἔλλειψι ἀρ-
χαιοελληνικῆς μαθήσεως. Δὲν ἔχουν ὅμως δίκαιον». Στὴν ἐπομένη σελίδα 100 κατ'
ἐπανάληψιν λέγει : « Ἄν εἶχε διδαχθῆ συστηματικὰ τὴ γραφῆ, ἴσως νὰ μὴ ὑπῆρ-
χαν οἱ θεωρούμενες ἀνορθογραφίες του» καὶ κατωτέρω «δὲν εἶναι δύσκολο νὰ
ἐξηγήσουμε τις θεωρούμενες ὡς ἀνορθογραφίες» καὶ εὐθὺς κατόπιν «Γι' αὐτὸ
παρουσιάζεται στα Ἀυτόγραφα τοῦ πλῆθος λαθῶν—ἀν θεωροῦνται λάθη—».

Περὶ τοῦ ὅτι ὁ Πολυλάς, ὁ καλῶς γνωρίζων τὸν Σολωμὸν ὄχι μόνον ἀπὸ
τὰ αὐτόγραφα, ἔχει δίκαιον λέγων ὅτι ὁ Σολωμὸς ἦτο ἀμαθὴς τῆς ἀρχαίας ἑλλη-
νικῆς δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀμφιβολίας, τὰ δὲ ὀρθογραφικὰ σφάλματα τοῦ Σολω-
μοῦ δὲν θεωροῦνται ἀλλὰ εἶναι ἀνορθογραφίες.

Καὶ γεννάται τὸ ἐρώτημα, γιατί τόσο σοβαροὶ μελετηταὶ τοῦ σολωμικοῦ
ἔργου μᾶς δημιουργοῦν ἐπιφυλάξεις στὸ θέμα τῆς γλωσσικῆς προπαιδείας τοῦ
Ποιητοῦ ; Στὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν θὰ ἀρκεσθοῦμε σὲ μιὰ πρόχειρη ἀπάντησι.

Ἐκτὸ μακροῦ ἔχει παρατηρηθῆ μιὰ τάσις ἀπολογητικῆς δικαιολογήσεως τῶν
ἀνορθογραφιῶν τῶν παρατηρουμένων εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Σολωμοῦ, ὡς νὰ ἦτο
ἀναγκαία προϋπόθεσις τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Σολωμοῦ ἢ γνῶσις τῆς γραμματικῆς
τῆς ἀττικῆς διαλέκτου.

Ἄν ὁ Γεώργιος Χατζιδάκις ἔλεγε ὅτι ὁ Σολωμὸς ἦτο : «τελέως ἀπει-
ρος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς»¹ δὲν εἶχε πρόθεσιν νὰ
μειώσῃ τὴν δόξαν τοῦ Ποιητοῦ, τὸν ὅποιον ὡς ποιητὴν ἐχαρκτηρίζε πλείστου
λόγου ἀξίον, ἀλλὰ ἔγραφε αὐτά, διότι εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Ποιητοῦ παρετήρησε
τύπους ὡς οἱ ἐπόμενοι : ἀνταμυβῦ, γαλίνυ ἐροτικῦ, σκιαζοῦμε (=σκιαζοῦμαι)
βρυσκοῦμε (=βρίσκουμαι) βρίσκετε (=βρίσκεται) σφαζοντε (=σφάζονται) εσθα-
νονται (=αἰσθάνονται) σῦμαντρα, τὸν νεκρὸν (=τῶν νεκρῶν) ιδικί μας (=οἱ δι-
κοί μας) κλπ. κλπ.

Ἐπειδὴ αἱ κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν γραφόμεναι λέξεις δὲν ἀποτελοῦν ἐξαι-
ρέσεις ἀλλὰ τὸ σύνολον τοῦ σολωμικοῦ ἔργου εἶναι ἔτσι γραμμένο, δὲν ἐπιτρέπε-
ται ἀμφιβολία περὶ τοῦ ὅτι ὁ Σολωμὸς δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ γράψῃ κατὰ τοὺς
κανόνας τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας. Κείμενα περιέχοντα τοὺς ἀνωτέρω τύπους
ὡς καὶ τοὺς συνήθεις εἰς τὸ σολωμικὸν ἔργον : «συνβεβυκά ονιδά, ἐπυδαν, σιλο-
γίζοντας, ἐνθυμεῖ πεσοῦμενοι» κλπ. κλπ. δὲν προδίδουν γνῶσιν τῆς Γραμματικῆς
δηλοῦσαν οἰκείωσιν τοῦ Ποιητοῦ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν.

Παραδόξως εἰς μελετήματα τῶν μᾶλλον εἰδικῶν μελετητῶν τοῦ σολωμικοῦ
ἔργου παρατηρεῖται ἢ περιέργως ἀποψίς ὅτι τὰ γραμματικὰ σφάλματα τοῦ Σο-
λωμοῦ δὲν ὀφείλονται εἰς ἀγνοίαν τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας. Ἀρκούμεθα ἐν-
ταῦθα εἰς δύο παρατηρήσεις ἀναφερομένας εἰς τὸ ἔργον ἐπιστημόνων γνωστοῦ
κύρους.

Ὁ καθηγητὴς Γωμαδάκης γράφει περὶ τοῦ Σολωμοῦ : «Ἡ γνῶσις ὅμως
τῆς γλώσσης δὲν ἦτο συστηματικὴ καὶ ἡ ὀρθογραφία, τὴν ὅποιαν ποτὲ δὲν εἶχε
ἐκμάθει, τὸν ἠμπόδιζε νὰ γράψῃ τὰ μὴ δι' ἑαυτὸν προοριζόμενα χειρόγραφα τοῦ

1) Τὸ πρόβλημα τῆς νεωτέρας γραφομένης ἑλληνικῆς σ. 816.

έλληνιστί»¹. Εἰς τὸ γνωστὸν περὶ τοῦ Σολωμοῦ βιβλίον του λέγει ὅτι ὁ Σολωμός «ἀπέφυγεν ἐξ ὀκνηρίας τινὸς νὰ ὀρθογραφῇ»².

Οἱ ἀσκηθέντες εἰς τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν ὅσονδήποτε ὀκνηροὶ καὶ ἂν εἶναι δὲν θὰ παρουσιάσουν ποτὲ τὴν εἰκόνα τῶν χειρογράφων τοῦ Σολωμοῦ λόγῳ τῶν αὐτοματισμῶν τῶν παρατηρουμένων κατὰ τὴν γραφὴν τῶν ἐθισμένων νὰ γράφουν κατὰ τοὺς κανόνες τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας.

Δεύτερος ἀξιόλογος ἐρευνητὴς τοῦ σολωμικοῦ ἔργου ὁ καθηγητὴς Λ Πολίτης ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτὰ λέγων: «Τὴν ὀρθογραφία τὴ μαθαίνουμε στὸ σχολεῖο· καὶ γιὰ τὸ Σολωμὸ ξέρουμε πὼς ἡ μόρφωσή του ἦταν ἰταλική, πὼς μικρὸς δὲν πῆγε σὲ σχολεῖο ἑλληνικὸ καὶ δὲν εἶχε τὴν εὐτυχία νὰ διδαχτῆ τοὺς «ἐπιμερισμοὺς» καὶ τὴν «ψυχαγωγικὴ» μέθοδο, ποὺ ἦταν ἐκεῖνον τὸν καιρὸ τὸ ἀνάλογο μὲ τὴ «μακροκατάληκτὴ γενικὴ καὶ δοτικὴ τονιζομένη ἐπὶ τῆς ληγούσης». Ὑστερα, ὅταν γυρνώντας ἀπὸ τὴν Ἰταλία—μ' ὅλη τὴν καταπληκτικὴ εὐκολία ποὺ εἶχε στὴν ἰταλικὴ γλῶσσα καὶ τὸν ἰταλικὸ στίχο—ἄρχισε νὰ δουλεύῃ γιὰ τὴ δημιουργία ἑλληνικῆς ποιητικῆς γλῶσσας, στὴν ἔκταση καὶ τὸ βάθος ποὺ τὴν ἐνωθε, φυσικὸ ἦταν νὰ μὴ νοιαστῆ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἀξίζει γιὰ κάτι ἐξωτερικόν, ὅπως ἡ ὀρθογραφία»³.

Κατωτέρω εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα προσθέτει: «Ὁ τρόπος ποὺ γράφει ὁ Σολωμός, καθὼς εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὴ συνηθισμένη μας γραφὴ, μπορεῖ πραγματικὰ στὸν ἀκατατόπιστο θεατὴ νὰ γεννήσῃ τὴν ἐντύπωση πὼς ἔχει νὰ κάμῃ μὲ ἀνορθογραφίες».

Δὲν νομίζομεν ὅτι τὰ σφάλματα τοῦ ἀγνοοῦντος τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν θὰ τὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ἀνορθογραφίες μόνον ὁ ἀκατατόπιστος θεατὴς καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν ἄλλην αἰτίαν καὶ ὄχι τὴν ἄγνοιαν.

Ὁ καθηγητὴς Πολίτης ἀναζητῶν ἄλλην δικαιολογίαν λέγει ὀλίγον κατωτέρω: «Περίεργη εἶναι ἀκόμη καὶ ἡ συχνότερη χρῆση τοῦ υ, ἴσως μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ μετριαστοῦν τὰ πάρα πολλὰ γιῶτα».

Κατὰ τὴν ταπεινὴν μας γνώμην οἱ ἀνορθογραφίες τοῦ Σολωμοῦ δὲν ὀφείλονται οὔτε εἰς αἰσθητικὸς λόγους οὔτε εἰς ἀδιαφορίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἔλλειψιν τῆς ἀναγκαίας προπαρασκευῆς.

Εἰς τὸν ἀποροῦντα, διατὶ τόσοσὺν σοβαροὶ ἐπιστήμονες δὲν ἠθέλησαν νὰ δεδεχθοῦν τὴν ἀπλήν αὐτὴν ἀλήθειαν, ἐνδείκνυται ἴσως νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὸ πλατωνικὸν «τυφλοῦται περὶ τὸν φιλούμενον ὁ φιλῶν»⁴. Παρὰ τὰς ἐπιφυλάξεις ταύτας πρέπει νὰ τονίσωμεν ἅπαξ ἔτι ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Παπανικολάου θὰ ἀποτελέσῃ ἀσφαλῆ κλίμακα μετὰγούσαν πρὸς τὰ ὕψη τῆς σολωμικῆς ποιήσεως.

ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ Γ. ΚΟΥΤΣΙΛΙΕΡΗΣ

1) Ν. Τωμαδάκη, Ὁ Σολωμός καὶ οἱ Ἀρχαῖοι, σ. 82.

2) Ν. Τωμαδάκη, Δ. Σολωμός (ἔκδοσις Ζαχαροπούλου) σ. ρμς.

3) Λ. Πολίτη, Γύρω στὸ Σολωμὸ σ. 33.

4) Πλάτωνος Νόμοι 731 Ε.